

<https://doi.org/10.18485/primling.2024.25.8>

81:165.19

811.112.2`373.611`373.612

615.479.4

Оригинални научни рад

Примљен: 30. 4. 2024.

Прихваћен: 28. 5. 2024.

Kristina Ilić¹

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7426-5530>

Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet

POJMOVNA PRESLIKAVANJA U DOMENU MASKI TOKOM PANDEMIJE VIRUSA KORONA

Sažetak: Pandemija virusa korona dovela je do pojave mnogih novih reči nemačkom jeziku, kroz procese tvorbe reči, kao što su slaganje, izvođenje, tvorba skraćenica, kao i kroz kalkiranje, pozajmljivanje ili proširenje značenja. U radu se polazi od pretpostavke da postoji interakcija između tvorbenih procesa i pojmovnih preslikavanja – pojmovne metafore, metonimije i stapanja. Cilj rada je dokazati tu pretpostavku na korpusu koji se sastoji od reči koje se odnose na nazive za maske i druga pomagala za zaštitu od infekcije virusom korona, kao i ljude koji se protive njihovoj upotrebi. Iz rezultata analize može se zaključiti da su pojmovna preslikavanja veoma zastupljena u korpusu.

Ključne reči: Kognitivna lingvistika, pojmovna metafora, pojmovna metonimija, pojmovno stapanje, tvorba reči, maske, medicinska pomagala, pandemija virusa korona, protivnik

1. Uvod

Leksički fond nemačkog jezika neprestano raste, kao posledica stalnih promena u društvu, a naročito usled vanrednih okolnosti kao što je pandemija virusa korona. Nove reči u nemačkom jeziku nastale su procesom tvorbe reči ili proširivanjem značenja postojeće reči, ili su u njega ušle kalkiranjem ili pozajmljivanjem mahom iz engleskog jezika.

U radu se polazi hipoteze da postoji interakcija između procesa tvorbe reči, kao što su slaganje, izvođenje i tvorba skraćenica, i pojmovnih preslikavanja, odnosno pojmovne metafore, metonimije i pojmovnog sta-

¹ kristina.ilic997@gmail.com

panja, prilikom stvaranja novih reči u nemačkom jeziku tokom pandemije virusa korona. Cilj rada je dokazati tu hipotezu na korpusu koji se sastoji od reči koje se odnose na nazive za maske i druga pomagala za zaštitu od infekcije virusom korona, kao i ljude koji se protive njihovoj upotrebi.

Rad se bazira na teoriji konceptualne metafore Lejkofa i Džonsona (Lakoff & Johnson 2003), teoriji konceptualne metonimije Radena i Kevečeša (Radden & Kövecses 2007), teoriji pojmovnog stapanja Fokonijea i Tarnera (Fauconnier & Turner 1998), kao kreativnim složenicama Reke Benčez (Benczes 2006).

2. Teorijski deo

2.1 Tvorba reči

Slaganje predstavlja najproduktivniji tvorbeni model u nemačkom jeziku (Onysko, 2010, str. 243). Kostić-Tomović definiše slaganje kao „građenje reči spajanjem dveju neposrednih konstituenata od kojih je svaka ili slobodna morfema, tvorenica, ili čak grupa reči” (Kostić-Tomović, 2013, str. 96). Fuga je „element koji se dodaje između neposrednih konstituenata tvorenice radi lakšeg izgovora“ (Kostić-Tomović 2013: 88).

Veoma produktivan sufiks kod izvedenica u nemačkom jeziku je imenički sufiks *-er*, i to sa (1) glagolskom, (2) imeničkom, (3) brojčanom i (4) pridevskom tvorbenom osnovom. (Fleischer 2012: 201).

Da bi tvorenica bila tvorbeno skraćunica, mora doći do „skraćivanja dužeg punog oblika, koji pripada istoj vrsti reči“ (Fleischer 2012: 84). Kostić-Tomović razlikuje osam tipova: (1) slovnu abrevijaturu, (2) glasovnu abrevijaturu i (3) slogovnu abrevijaturu, koje zajedno čine grupu inicijalnih skraćunica, a zatim (4) početno skraćene reči, (5) završno skraćene reči, (6) slivenice, (7) unisegmentalne skraćnice i (8) skraćnice mešovitog tipa (Kostić-Tomović 2013: 137). Slivenice u nemačkom jeziku „se po pravilu sklapaju od elemenata dve lekseme, tako što se od jedne lekseme preuzme početak, a od druge kraj, a zatim se oni spoje u novu reč, tj. u skraćenicu.“ (Kostić-Tomović 2013: 140).

2.2 Pojmovna preslikavanje

Kognitivna lingvistika smatra da metafora predstavlja razumevanje jednog konceptualnog domena uz pomoć drugog konceptualnog domena

(Benczes, 2006: 48-89). Formula za pojmovnu metaforu glasi „koncept A JE koncept B”, pri čemu je koncept A ciljni domen, a koncept B izvorni domen i postoje „korespondencije između ova dva domena, odnosno ‘preslikavanja’” (Benczes, 2006, str. 48).

Raden i Kevečes definišu metonimiju kao „kognitivni proces u kojem jedan pojmovni entitet, prenosnik, omogućava mentalni pristup drugom pojmovnom entitetu, cilju, unutar istog idealizovanog kognitivnog modela”. Formula za metonimiju glasi „X STOJI ZA Y” ili „X ZA Y” (Radden & Kövecses 2007: 1–3).

Model Fokonijea i Tarnera, mreža pojmovnog objedinjavanja, sastoji se od ulaznih struktura, generičke strukture i amalgamske (stopljene) strukture i sve one su zapravo mentalni prostori koji sačinjavaju mrežu pojmovnog objedinjavanja u kojoj se odvija proces pojmovnog stapanja (Fauconnier & Turner 1998: 137–144). Prilikom preslikavanja iz izvornog domena u ciljni domen preslikavaju samo neki elementi izvornog domena, što se naziva „metaforička utilizacija” (Benczes 2006: 125). Mreže pojmovnog objedinjavanja mogu biti mreže sa zajedničkom topologijom, i to su (1) mreža-ogledalo, (2) jednostrana mreža i (3) dvostrana mreža ili osnovni tip mreže – prosta mreža (Fauconnier & Turner 1998: 163–164).

2.3 Tvorba reči i pojmovna preslikavanja

Kognitivna lingvistika razlikuje dva elementa kompleksne strukture – glavu strukture (eng. *head*), odnosno presudni činilac profila (u daljem tekstu: PČP) (eng. *profile determinant*) u Lanakerovoj terminologiji, koji određuje profil cele složenice, i modifikator (eng. *modifier*), koji glavi obezbeđuje „dodatni i opcionalni konceptualni sadržaj” (Benczes 2006: 46).

Benčez, kao i Blumfeld, razlikuje dva tipa imeničnih složenica – (1) endocentrične složenice i (2) egzocentrične složenice, koje su „bezglave” konstrukcije, jer tvorenica nije hiponim elementa koji označava glavu, i čije se značenje bazira na metafori i/ili metonimiji. Kao sveobuhvatan naziv za ovaj drugi tip složenica, Benčez predlaže termin „kreativne složenice” (eng. *creative compounds*) (Benczes 2010: 219–220). Prilikom nastanka složenica može doći do procesa „zapreke” (eng. *constraining*), koji je Rajder (1994) opisala kao pojavu da „struktura već postojeće složenice utiče na strukturu nove konstrukcije” (Benczes 2006: 175).

Metafora se u kreativnim složenicama može javiti: (1) kod modifikatora (M), (2) kod presudnog činioca profila (PČP), (3) kod oba elementa

složenice, (4) kod složenice kao celine i (5) kod odnosa između elemenata složenice. (Benczes 2006: 90). Metonimija takođe utiče na značenje složenica i može se javiti kod: (1) modifikatora (M), (2) presudnog činioca profila (PČP), (3) oba elementa složenice, (4) kod složenice kao celine i (5) kod odnosa između dve konstituente složenice. Većina ovih metonimija predstavlja ustaljene metonimije Radena i Kevečeša (Benczes 2006: 141). U nekim složenicama metafora i metonimija simultano deluju na složenicu i to na sledeće načine: (1) metaforički je odnos između konstituenata složenice i M je metonimijski; (2) metaforički je odnos između konstituenata složenice i PČP je metonimijski; (3) M je metonimijski, a PČP je metaforički i (4) M je metaforički, a PČP je metonimijski (Benczes 2006: 164–165).

Što se tiče izvođenja, iz perspektive kognitivne lingvistike i pojmovnog preslikavanja, do sada je najviše istraženo izvođenje uz pomoć sufiksa *-er* u engleskom jeziku. Najstarija i česta funkcija sufiksa *-er* u engleskom jeziku je građenje izvedenica koje označavaju zanimanja. (Panther & Thornburg 2001: 156). Panter i Thornburg se međutim ne slažu sa idejom da bi osnova ovakve izvedenice mogla biti referentna tačka u lanakerijanskom smislu, koja omogućava mentalni pristup drugim komponentama scenarija te radnje. (Panther & Thornburg 2001: 157).

Ulogom metonimije u izvedenicama sa značenjem agensa ili instrumenta u brazilskom portugalskom jeziku bavi se Bazilio, i to izvedenicama sa sufiksima *-dor*, *-nte* i *-ista*. Bazilio tvrdi da *nomen agentis* i *nomen instrumenti* nastale na ovaj način pripadaju metonimijskom modelu, s obzirom na to da produkti ovog morfološkog modela označavaju ljudska bića, objekte i supstance prema njihovoj uobičajenoj delatnosti ili funkciji (Bazilio 2006: 74–75). U ovom radu složićemo se sa Bazilio i posmatraćemo i izvedenice sa značenjem *nomen agentis* i *nomen instrumenti*, a koje su izvedene uz pomoć glagolske osnove i sufiksa *-er*, primerima metonimije.

Metonimija se javlja i kod tvorbe skraćenica i Raden i Kevečeš smatraju da skraćenica tipa *UN* za *Ujedinjene nacije* i *mobilni* za *mobilni telefon*, pripadaju idealizovanom kognitivnom modelu skraćivanja (Radden & Kövecses 2007: 7–8). Leksičko stapanje, odnosno slivanje, se u kognitivnolingvističkoj literaturi često posmatra kao zaseban tip tvorbe reči. Ungerer smatra da je leksičko stapanje „otelotvorenje pojmovnog stapanja u tvorbi reči“ (Ungerer 2007: 657), a Brdar ističe da se u slučaju leksičkog stapanja ne stapaju samo koncepti, nego i forma (Brdar 2017: 107).

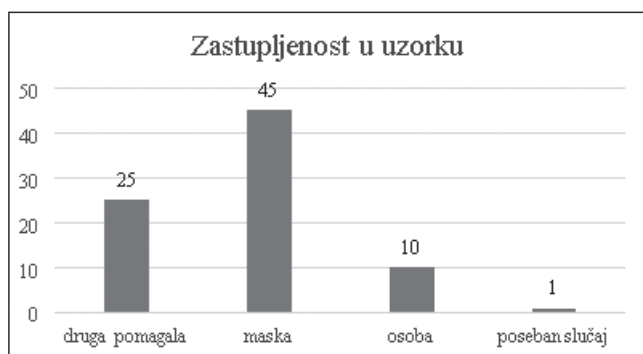
3. Empirijska analiza

3.1 Korpus

Materijal za rad preuzet je iz alfabetske liste „Nove reči nastale pod uticajem koronapandemije“² Instituta za nemački jezik u Manhajmu. Objašnjenja značenja reči baziraju se na definicijama i primerima iz rečničkih članaka. U radu je obuhvaćen period od nastanka liste do juna 2023. godine. Osnovu rada čini korpus od 81 „potencijalnog neologizma“, tzv. „kandidata za neologizme“ (nem. *Neologismenkandidat*), koji označavaju maske, druga pomagala za zaštitu protiv infekcije virusom korona i ljude koji im se protive. U potencijalne neologizme spadaju one reči kod kojih se prati da li će se zadržati u jeziku ili će nestati. (Ilić 2021: 18). Radi jednostavnosti, u daljem toku rada ove reči će biti označene kao neologizmi.

3.2 Analiza

Od ukupno 81 obrađenog neologizma, nazivi za maske čine 55.55% korpusa, nazivi za druga pomagala kao što su viziri, zaštitne naočare, pregrade i slično 30.87%, a nazivi za osobe 12.35%, što se može videti na Grafik 1. Poseban slučaj, složenica *Nasenpimmel*, koja označava sam nos, čini 1.23% korpusa.

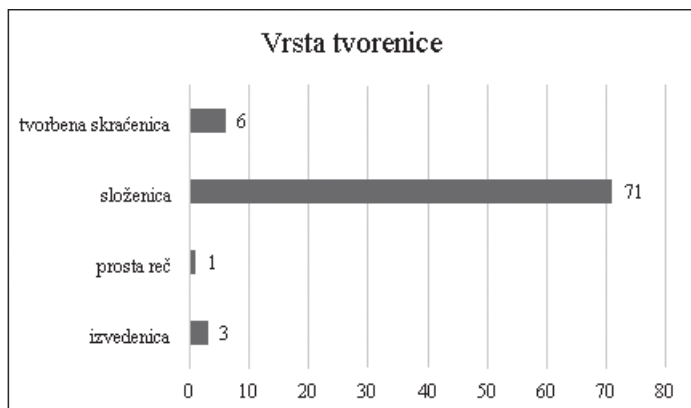

Grafik 1: Zastupljenost naziva za maske, druga pomagala i osobe u korpusu.

U pogledu tvorbe reči, najzastupljenije tvorenice su složenice, što potvrđuje tvrdnju da je slaganje najproduktivniji tvorbeni model u nemač-

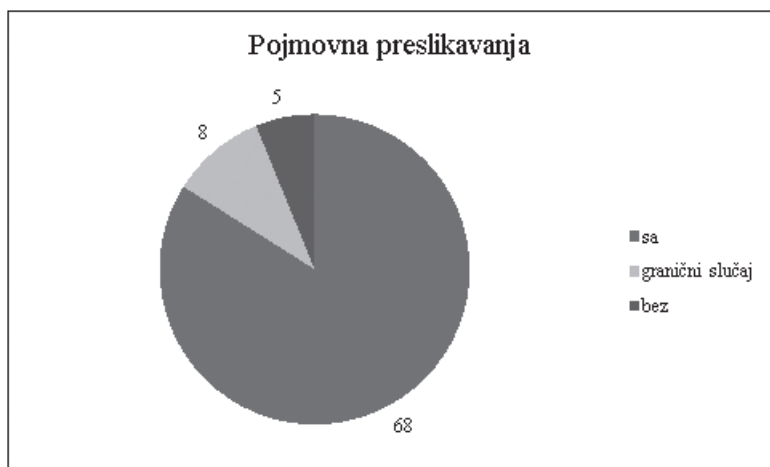
² <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp#> pristupljeno 24.04.2024.

kom jeziku. Tvorbenih skraćenica, uz jednu slivenicu, ima pet, a najmanje ima izvedenica – svega tri, što se može videti i na Grafik 2. U korpusu je i jedna prosta reč, *Visier* (srp. vizir).

Grafik 2: Zastupljenost vrsta tvorenica u korpusu.

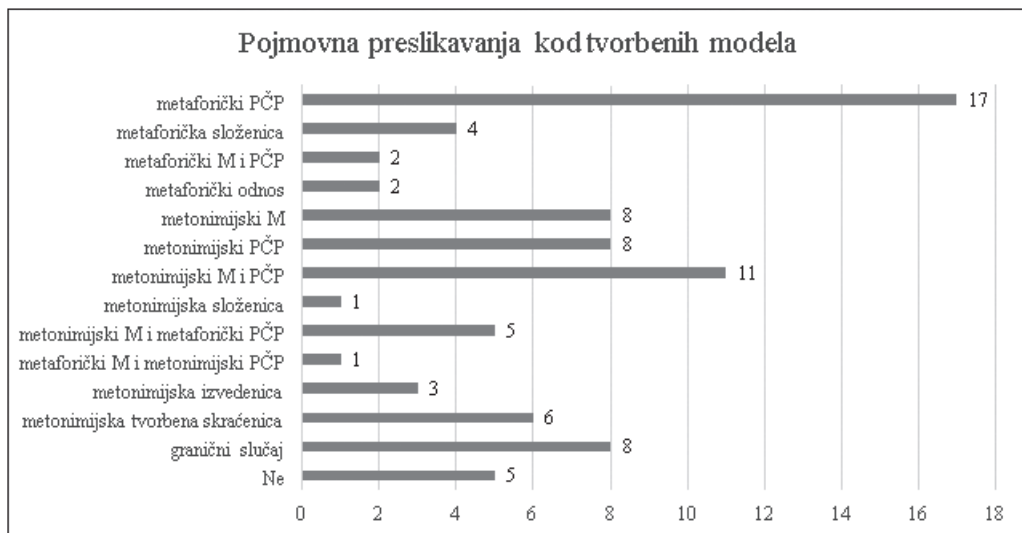
Broj tvorenica kod kojih jesu ili nisu zastupljena pojmovna preslikavanja prikazan je na Grafik 3.

Grafik 3: Zastupljenost pojmovnih preslikavanja u korpusu.

U korpusu su detektovana pojmovna preslikavanja kod sva tri tvorbeni modela, kao što je prikazano na Grafik 4. To potvrđuje polaznu hipotezu da postoji interakcija između procesa tvorbe reči, kao što su slaganje,

izvođenje i tvorba skraćenica, i pojmovnih preslikavanja, odnosno pojmovne metafore i metonimije, prilikom stvaranja novih reči u nemačkom jeziku tokom pandemije virusa korona.

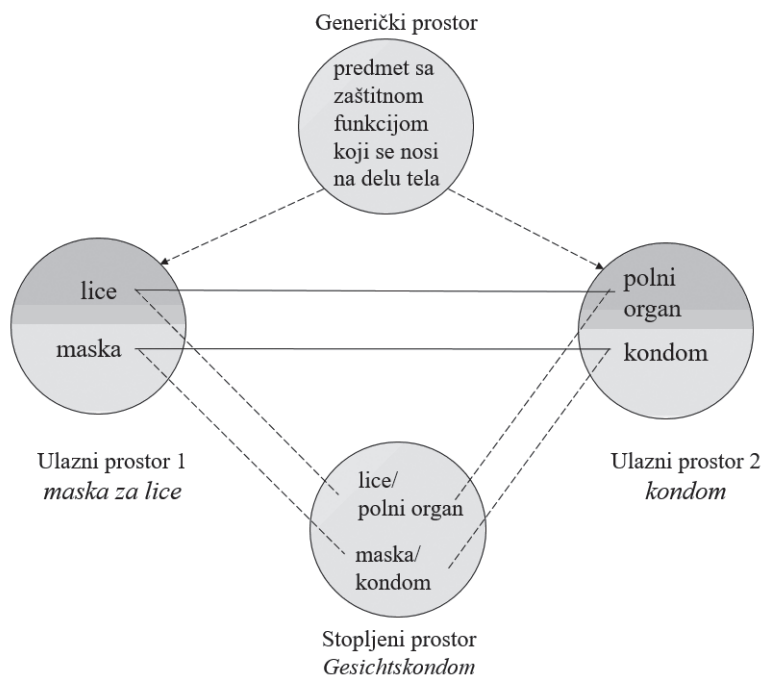
Grafik 4: Vrste pojmovnih preslikavanja u korpusu.

3.2.1 Pojmovno preslikavanje i slaganje

3.2.1.1 Metafora

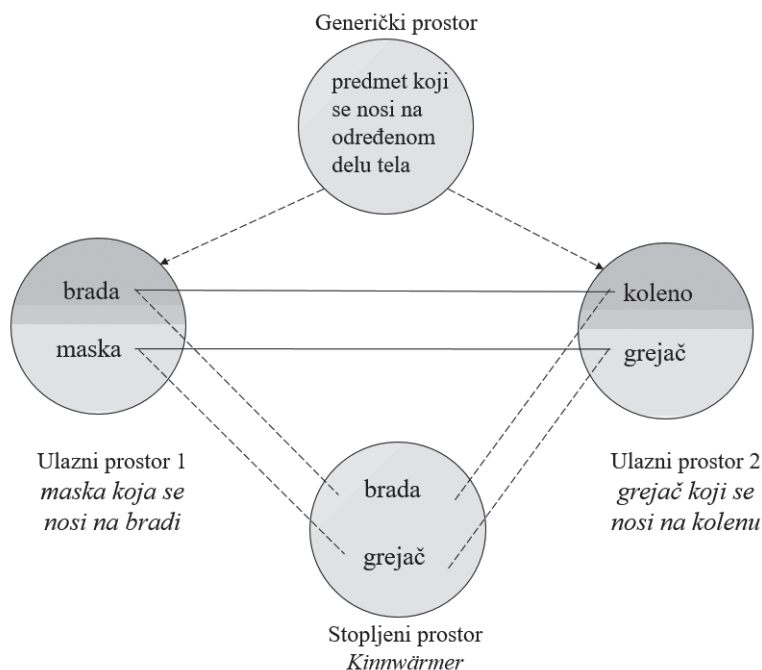
3.2.1.1.1 Presudni činilac profila je metaforički

Kod složenica ***Gesichtskondom*** (*Gesicht* – lice + *Kondom* – kondom) i ***Gesichtsschlüpfer*** (*Gesicht* – lice + *Schlüpfer* – gaćice), PČP je metaforički i značenje ovih složenica može se predstaviti pomoću jednostrane mreže pojmovnog stapanja. Modifikator se odnosi na ciljni domen, a PČP se odnosi na izvorni domen. Javljaju se metafore *maska JE kondom* i *maska SU gaćice*. Izvorni domen je kondom, odnosno gaćice, koji se nosi na polnom organu, odnosno donjem delu trupa, a ciljni domen je maska koja se nosi na licu. U generičkom prostoru nalazi se zaštitna funkcija koju ovi predmeti imaju, tj. sprečavanje da izlučevine dospeju u spoljašnju sredinu ili da nešto iz spoljašnje sredine dospe unutra. Amalgam nasleđuje strukturu iz ulaznih prostora prostora i u njemu se nalazi slika lica na kojem se nalazi kondom, odnosno gaćice. Konvencionalizovani odnos između konstituenti je odnos *lokacija* – *locirani*.

Slika 1: Prikaz pojmovnog stapanja složenice *Gesichtskondom*.

Na isti način mogu se objasniti i složenice ***Gesichtslappen*** (*Gesicht* – *lice* + *Lappen* – *krpa*) i ***Kinnwindel*** (*Kinn* – *brada* + *Windel* – *pelena*). Kod presudnog činioca profila *Lappen* javlja se metafora *maska JE krpa*, pri čemu se ističe material od koga je maska napravljena, a koji ne zadovoljava standard. Ovaj PČP javlja se i u neologizmu ***Coronalappen***. Složenica ***Kinnwindel*** služi da označi masku koja se nosi na bradi, pri čemu se javlja metafora *maska JE pelena*. Konvencionalizovani semantički odnos između konstituenata složenice je u oba slučaja *lokacija–locirano*. Sličan je i neologizam ***Kinnwärmer*** (*Kinn* – *brada* + *Wärmer* – *grejač*). Može se pretpostaviti da je nastao po analogiji sa složenicom *Kniewärmer* (srp. *grejač za kolena*), pri čemu je došlo do procesa „zapreke“. Prikaz pojmovnog stapanja složenice *Kinnwärmer* dat je na Slika 2.

Slika 2: Prikaz pojmovnog stapanja složenice *Kinnwärmer*.

Kod druge grupe složenica javlja se metafora *pandemija JE rat*, odnosno *vizir JE štit*, koji štiti od virusa koji je neprijatelj. Takve kreativne složenice su ***Gesichtsschild*** (srp. štit za lice) i ***Faceshield*** (srp. štit za lice). Složenica *Gesichtsschild* može se smatrati kalkom složenice *Faceshield*, koja je kao takva preuzeta iz engleskog jezika i prilagođena nemačkoj ortografiji – pisanjem velikim slovom. Konvencionalizovani semantički odnos između konstituenata složenice je *lokacija–locirano*.

Sa istim značenjem javlja se i složenica i ***Gesichtsschirm*** (*Gesicht* – lice + *Schirm* –kišobran), kod koje je takođe PČP metaforički. Ove tri reči se postoje naporedo sa rečju ***Gesichtsvisier*** (srp. vizir za lice), koja je takođe zabeležena u Rečniku neologizama, ali se javlja u svom osnovnom značenju. I kod nje se javlja konvencionalizovani semantički odnos *lokacija–locirano*. Pojava ovih metafora može se objasniti činjenicom da se uz pomoć metaforičkih izraza kao što je *štit* slikovito predstavlja borba protiv virusa, a zaštitna sredstva kao deo ratne opreme. I kod složenica ***Coronaschutzschild*** i ***Coronaschutzwand*** javljaju se ratne metafore kod PČP-a. Značenje obe složenice sastoji se od po dve sememe, pri čemu se

samo po jedna odnosi na zaštitno pomagalo. Kod prve složenice se kod PČP-a javlja ratna metafora *vizir JE zaštitni štit*, a kod druge *vizir JE zaštitni zid*.

Mera zaštite je i primena takozvane **Kassenumhausung** (*Kasse* – *kasa* + *Umhausung* – *ograđeni prostor*) u supermarketima, odnosno „konstrukcije od providnih ploča oko kasa u prodavnicama i sl., koja ima za cilj da zaštiti osoblje i kupce od širenja virusa tokom procesa plaćanja“ Konstrukcija koja se naziva *Umhausung* ili *Einhausung*³ najčešće se javlja kao zaštita stacionarnih mašina, pogona za proizvodnju ili puteva i preuzeta je iz tog domena, te se može smatrati metaforom.

Kao naziv za osobu koja ne stavlja masku na usta i nos na javnim mestima uprkos zvaničnim naređenjima, javlja se složenica **Maskenmuffel** (*Maske* – *maska* + *Muffel* – *mrgud*), kod koje je došlo do procesa „zapreke“. Preneseno značenje reči *Muffel* već je leksikalizovano i koristi se da označi „osobu koja nerado obavlja neku aktivnost“⁴ i javlja se u složenicama kao što su *Bewegungsmuffel*, *Morgenmuffel* ili *Krawattenmuffel*, sa značenjem osoba koje nerado vežbaju, ustaju rano, odnosno nose kravatu. Isto značenje ima i **Maskentrottel**, pri čemu se na mestu PČP-a javlja metaforična reč *Trottel* (srp. *glupan*).

Dva naziva za masku sadrže metaforički PČP iz domena mode, i to su **Coronamode** i **Coronacouture**, kao posebno ukrašene maske, pri čemu se javljaju metafore *maska JE moda* i *maska JE couture*. Osim maski, i druga upadljivo ukrašena pomagala koja praktično predstavljaju modne dodatke imaju svoj zajednički naziv – **Coronaaccessoire**, pri čemu je presudni činilac profila *Accessoire* metafora *ukrašeno pomagalo JE aksesoar*.

3.2.1.1.2 Složenica kao celina je metaforička

Među nazivima za maske javljaju se i leksikalizovane reči, koje su tokom pandemije proširile svoje značenje. To su emotivno obojeni, pogrdani nazivi za masku – **Maulkorb** (srp. *brnjica*) i **Kinnschoner** (srp. *štitnik za bradu kod konja*). Kod njih se javlja metafora *čovjek JE životinja*, odnosno kod prve i *usta SU njuška*, a *maska JE brnjica*, a kod druge *maska na bradi JE štitnik za bradu*. Reč **Maulkorb** je i pre pandemije virusa bila primer pojmovnog preslikavanja i sadrži modifikator *Maul* (srp. *njuš-*

3 <https://de.wikipedia.org/wiki/Einhausung> pristupljeno 25.04.2024.

4 <https://www.dwds.de/wb/Muffel#2> pristupljeno 25.04.2024.

ka) i PČP *Korb* (srp. *korpa*), pri čemu je presudni činilac profila slikovna metafora, jer se oblik korpe preslikava na oblik brnjice.

Slikovna metafora javlja se i kod složenice *Maultäschle*, reči iz švapskog dijalekta, sinonima za standardnu leksemu *Multasche*⁵. U svom osnovnom značenju, reč *Maultäschle* označava punjeno testo, a tokom pandemije označava i masku koja ne zadovoljava standarde. Veza između ova dva značenja je oblik – testa, odnosno maske, i radi se o slikovnoj metafori.

Metafora *čovek JE životinja* javlja se i kod složenice *Kiemenatmer*, sa osnovnim značenjem „životinja koja diše na škrge“⁶, a sada i sa metaforičkim začenjem osobe koja nosi masku samo preko usta, ostavljajući nos slobodnim.

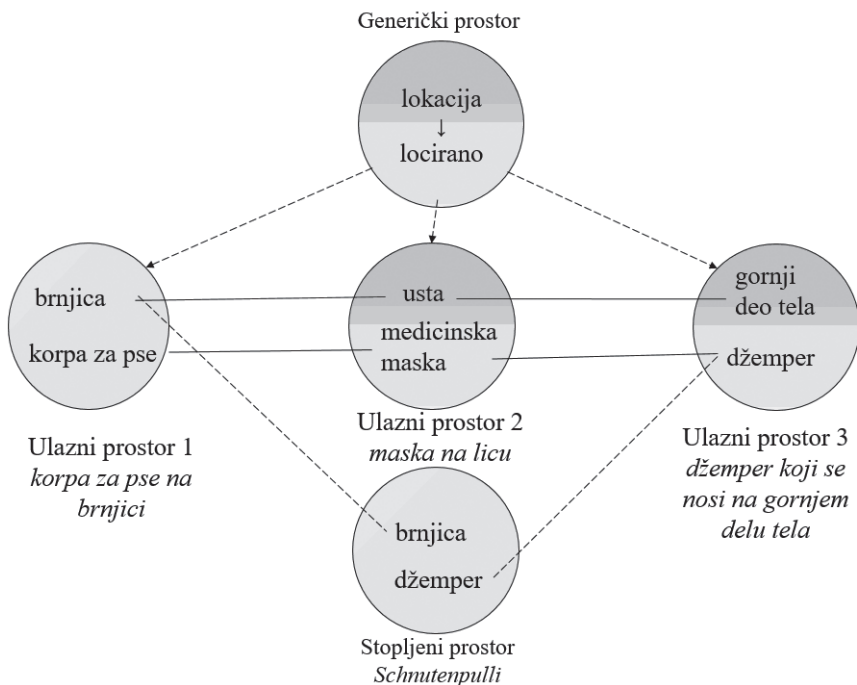
3.2.1.1.3 Presudni činilac profila i modifikator su metaforički

Složenica *Schnutenpulli* (*Schnute* – *brnjica* + *Pulli* – *džemper*) i njena niskonemačka⁷ varijanta *Snutenpulli* takođe označavaju masku koja ne zadovoljava standarde. Nastanak ovih složenica može se prikazati dvostranom mrežom pojmovnog stapanja sa tri ulazna prostora, kao na Slika 3. Elementi parnjaci iz ova tri ulazna prostora su *brnjica* – *usta* – *gornji deo tela* i *korpa za pse* – *medicinska maska* – *džemper*. U amalgamu se stapaju sa jedne strane *brnjica* iz prvog i *usta* iz drugog ulaznog prostora, uz pomoć metafore *čovek JE životinja*, a sa druge strane *medicinska maska* iz drugog i *džemper* iz trećeg ulaznog prostora, uz pomoć metafore *maska JE odevni predmet*. Pritom se u stopljeni prostor preuzima i tkanina od koje je napravljen džemper i *džemper* predstavlja metonimiju *predmet ZA materijal od koga je sačinjen predmet*. Prilikom pojmovnog stapanja došlo je do „metaforičke utilizacije“. Generički prostor ove mreže sadrži konvencionalizovani semantički odnos *lokacija–locirano*.

5 <https://de.wiktionary.org/wiki/Multasche> pristupljeno 24.04.2024.

6 <https://www.duden.de/rechtschreibung/Kiemenatmer> pristupljeno 24.04.2024.

7 Niskonemački (nem. *Plattdeutsch*) predstavlja skupinu svih varijeteta nemačkog jezika, u kojima nije sprovedeno Drugo pomeranje glasova (Metzler Lexikon Sprache, 2016) i koji se nalaze na severu Nemačke.

Slika 3: Prikaz pojmovnog stapanja složenice *Schmutenpulli*.

3.2.1.1.4 Metaforički je odnos između konstituenta složenice

Nošenje maske ispod nosa, nepravilno, iznedrilo je i kreativnu složenicu koja označava sam nos nepokriven maskom – **Nasenpimmel** (*Nase* – *nos* + *Pimmel* – *penis*; *pogrdno*), pri čemu se javlja slikovna metafora *nos JE penis*. Iako se kod ovakvih složenica najčešće poredi druga konstituenta sa prvom (Benczes 2006:165), u ovom primeru se poredi prva konstituenta *Nase* sa drugom *Pimmel*. Od ovog neologizma izveden je neologizam *Nasenpimmler*.

Slikovna metafora javlja se u i složenici **Korbbrille** (*Korb* – *korpa* + *Brille* – *naočare*), jer se shematska struktura izvornog domena, odnosno oblik korpe, preslikava na oblik naočara, odnosno ciljni domen, pri čemu se ne uzima nijedan drugi element iz izvornog domena korpe.

3.2.1.2 Metonimija

3.2.1.2.1 Modifikator je metonimijski

Kod modifikatora naziva za medicinsku masku, **FFP2-Maske**, javlja se metonimija, koja po klasifikaciji Radena i Kevečeša (2007) pripada IKM-u skraćanja, pri čemu FFP2 potiče iz engleskog jezika i skraćeno je od *filtering face piece*⁸.

Kao neutralni naziv za maske od flisa ili tkanine javlja se neologizam **Mund-Nasen-Schutz-Maske** (*Mund-Nasen-Schutz* – zaštita za usta i nos + *Maske*). Modifikator *Mund-Nasen-Schutz* može se smatrati metonimijom *radnja ZA sredstvo*, a i sam je neologizam. Reč *Schutz* javlja se i kod modifikatora neologizma **Schutzmaske** (srp. *zaštitna maska*), takođe kao metonimija *radnja ZA sredstvo*, a neologizam *Schutzmaske* javlja se u neologizmu **Atemschutzmaske**, čiji modifikator *Atem* (srp. *disanje*) takođe predstavlja metonimiju *radnja ZA sredstvo*. Konvencionalizovani odnos koji se javlja između prve i druge konstituente u svim slučajevima je odnos *cilj – objekat*.

Kod modifikatora složenica koje označavaju različite vrste maski, mogu se javiti i metonimije iz IKM-a kategorije i svojstva – *kategorija ZA istaknuto svojstvo* i *istaknuto svojstvo ZA kategoriju*. Prva se javlja kod modifikatora složenica **Firmenmaske** i **Fanmaske**, a druga kod modifikatora složenice **Regenbogenmaske**. S obzirom na to da kod složenice *Regenbogenmaske* boja maske označava pripadnost LGBTQ+ populaciji, modifikator *Regenbogen* (srp. *duga*) predstavlja metonimiju *istaknuto svojstvo ZA kategoriju*.

Kod složenice **Besuchermaske** (srp. *maska za posetioce*), sa *nomen agentis* izvedenicom sa sufiskom *-er* kao modifikatorom, oslanjamo se na zaključak Bazilio (2006) i smatramo ga metonimijom *radnja ZA vršioca*.

3.2.1.2.2 Presudni činilac profila je metonimijski

Metonimija *radnja ZA sredstvo* *Mund-Nasen-Schutz* javlja se i kao PČP složenica **Behelfsmundnasenschutz**, **Behelfsmundschutz** i **Designergemschutz**.

Kod složenica **Hygieneschutzscheibe** (*Hygiene* – higijena + *Schutzscheibe* – zaštitna ploča) i **Plastiktrennscheibe** (*Plastik* – plastika + *Trennscheibe* – pregradna ploča) javlja se metonimijski PČP *radnja ZA sredstvo*.

⁸ <https://www.ukpos.com/knowledge-hub/what-is-an-ffp2-mask-respirator>
pristupljeno 24.04.2024.

I kod kreativnih složenica sa izvedenicom sa sufiksom *-er* kao PČP-om, oslanjamo se na zaključak Bazilio (2006). U našem korpusu to su *Maskengegner*, *Maskenverweigerer* i *Maskenmahner*, koje imaju reč *Maske* (srp. *maska*) kao modifikator i izvedenice *Gegner* (srp. *protivnik*), *Verweigerer* (srp. *osoba koja odbija nešto*) i *Mahner* (srp. *osoba koja opominje*), koje predstavljaju metonimije *radnja ZA vršioca*. Prve dve složenice označavaju osobe koje odbijaju da nose maske, a treća je njihov svojevrsni antonim, jer označava onoga, ko upućuje druge na (pravilno) nošenje maski.

3.2.1.2.3 Obe konstituente su metonimijske

Kod složenice *Mund-Nasen-Schutz*, obe konstituente predstavljaju metonimiju, modifikator *deo ZA celinu*, a PČP *radnja ZA sredstvo*, s obzirom na to da reč *Schutz* (srp. *zaštita*) stoji za masku.

Ova složenica javlja se i na mestu modifikatora kod neologizma *Mundschutzgegner*, pri čemu predstavlja metonimiju *radnja ZA sredstvo*. PČP *Gegner* (srp. *protivnik*) predstavlja metonimiju *radnja ZA vršioca*, s obzirom na to da se radi o *nomen agentis* i izvedenici sa sufiksom *-er*.

Nazivi za maske kod kojih su obe konstituente metonimijske, su *Mundabdeckung*, *Mundbedeckung* i *Mund-Nasen-Bedeckung*. Kod PČP-a ovih složenica, sa značenjem „pokrivač“, javlja se metonimija *radnja ZA sredstvo*, s obzirom na to da maska vrši radnju pokrivanja. Modifikatori *Mund* i *Mund-Nase(n)* su metonimije *deo ZA celinu*, pošto stoje za donji deo lica, kao i u drugim primerima sa ovim rečima.

Pandemija je iznedrila još naziva za pregrade, kao što su *Spuckschutztrennscheibe* i *Spuckschutztrennwand*, koji sadrže modifikator *Spuckschutz* (srp. *zaštita od pljuvanja*) i PČP *Trennscheibe* (srp. *pregradna ploča*), odnosno *Trennwand* (srp. *pregradni zid*), koji predstavljaju metonimije *radnja ZA sredstvo*. Javljaju se i njihovi kraći nazivi, *Spuckschutzscheibe* i *Spuckschutzwand*, kao i još kraći *Spuckwand* i *Spuckschutz* i svi su oni definisani na isti, gorepomenuti način.

Složenica *Mundschutzgegner* veoma je slična složenici *Maskengegner*, s tim što kod nje i modifikator *Mundschutz* predstavlja metonimiju *radnja ZA sredstvo*.

3.2.1.2.4 Složenica kao celina je metonimijska

Složenica *Nacktnase* (*nackt – go + Nase – nos*) je metonimijska kao celina. Označava osobu koja nosi masku samo preko usta, ostavljajući nos

slobodnim. Nos kao takav stoji za osobu, te se radi o metonimiji *deo ZA celinu*.

3.2.1.3 Metafora i metonimija

3.2.1.3.1 Modifikator je metonimijski, a presudni činilac profila je metaforički

Metafora rata javlja se kod složenice **Virenbarriere**, čije se obe sememe odnose na predmet koji štiti od virusa, samostalno ili kao deo zaštite za usta i nos. Modifikator *Viren* (srp. *virusi*) predstavlja metonimiju *deo ZA celinu*, s obzirom na to da su virusi deo kapljica, a kod PČP-a *Barriere* (srp. *barijera*) javlja se ratna metafora *ovaj predmet JE barijera*.

Isti modifikator, kao i metonimija *deo ZA celinu*, javlja se i u složenici **Virenstaubsauger** (*Viren* – *virusi* + *Staubsauger* – *usisivač*). PČP je metafora *ovaj uređaj JE usisivač (virusa)*, s obzirom na to da filtriranjem uklanja patogene u vazduhu.

Uređaj sa istom namenom je i složenica **Schutzhimmel** (*Schutz* – *zaštita* + *Himmel* – *nebo*), čiji je modifikator *radnja ZA sredstvo*, a PČP slikovna metafora, jer uređaj oblikom podseća na nebeski svod i nalazi se u centru prostorije, kao što se vidi na Slika 4.

Slika 4: Prikaz aparata *Schutzhimmel*.⁹

Složenica koja predstavlja svojevrsnu igru reči je neologizam **Mundschutz** (*Mund* – *usta* + *Schutz* – *prljavština*), kao ironičan naziv za

⁹ Izvor slike: <https://shorturl.at/fETX2>, pristupljeno 24.04.2024.

masku. Modifikator predstavlja metonimiju *deo ZA celinu*, odnosno *usta ZA donju polovinu lica*. PČP *Schmutz* predstavlja metaforu *maska JE đubre*, a po formi je skoro identičan reči *Schutz* (srp. *zaštita*), koja se koristi kao neutralni naziv za masku. Upotrebom reči *Schmutz*, odnosno *đubre*, iskazuje se negativan stav govornika prema maskama.

Jedini neologizam koji predstavlja pogrđan naziv masku, a u svom sastavu ima lično ime, je složenica *Anschoberschürze*. Modifikator ove složenice je *Anschober*, prezime bivšeg austrijskog ministra zdravlja i predstavlja metonimiju *posednik ZA posedovano*. Na mestu presudnog činioca profila stoji reč *Schürze* (srp. *kecelja*), odnosno metafora *maska JE kecelja*, pri čemu se implicira da je maska od neadekvatnog materijala.

3.2.1.3.2 Modifikator je metaforički, a presudni činilac profila je metonimijski

Još jedan naziv za masku je i *Schnutenschutz*. Ova složenica ima isti modifikator kao i složenica *Schnutenpulli* – *Schnute* (srp. *brnjica*) i on predstavlja metaforu *čovjek JE životinja*, odnosno *usta SU brnjica*. PČP je reč *Schutz* (srp. *zaštita*), koja, kao što smo rekli, predstavlja metonimiju *radnja ZA sredstvo*, s obzirom na to da označava masku koja štiti.

3.2.2 Pojmovno preslikavanje i izvođenje

Izvedenice sa sufiksom *-er*, koje predstavljaju *nomen agentis*, smatraju se metonimijama *radnja ZA vršioca*, po uzoru na Bazilio (2006). Izvedenica sa glagolskom sintagmom kao osnovom, *Maskenvermeidungssesser* (srp. *osoba koja jede, da bi izbegla nošenje maske*), označava vršioca potpuno nove radnje koja je nastala pod uticajem pandemije virusa korona.

U korpusu se javljaju i *nomen agentis* *Nasenpimmler*, metonimija *radnja ZA vršioca*, i *nomen instrumenti* *Mund-Nasen-Schützer*, metonimija *radnja ZA sredstvo*, čije su osnove drugi neologizmi iz korpusa. Prva je izvedena od neologizma *Nasenpimmel* i označava osobu nepokrivenog nosa, i predstavlja metonimiju *posednik ZA posedovano*, a druga označava masku od tkanine i izvedena je od neologizma *Mund-Nasen-Schutz*.

3.2.3 Pojmovno preslikavanje i tvorba skraćenica

Puni nazivi za maske, *Mundnasenbedeckung*, *Mundnasenschutz* i *Nasen-Mund-Schutzmasken*, javljaju se i obliku tvorbenih skraćenica

MNB, **MNS** i **NMS**, pri čemu se radi o slovnim abrevijaturama, koje pripadaju IKM-u skraćenja, što znači da je u pitanju metonimija.

Tvorbene skraćenice **Munaschu**, odnosno **Munaske** predstavljaju slogovne abrevijature složenica Mundnasenschutz i Mundnasenschutzma-ske. Stoga ćemo ove dve tvorbene skraćenice smatrati metonimijama *deo forme ZA celu formu*.

Značenje slivenice **Mask-have** sastoji se od dve sememe. Može se reći da je u pitanju metafora *maska JE nešto što se mora imati*, što zbog toga što je lepo ukrašena, kako kaže prva semema, što zbog propisa, kako kaže druga semema. Kod ovog neologizma došlo je do lekičkog stapanja anglicizma *Must-have* i lekseme *Maske* (srp. *maska*).

3.2.4 Granični slučajevi

Složenica **Coronavisier** sastoji se od modifikatora *Corona* (srp. *corona*) i PČP-a *Visier* (srp. *vizir*). Postavlja se pitanje da li se modifikator *Corona* može posmatrati kao metonimija *deo ZA celinu*, odnosno *virus ZA pandemiju*. S obzirom na to da bi bio u pitanju granični slučaj metonimije, ova složenica je svrstana u tzv. „granične slučajeve“. Ostale složenice koje sadrže reč *korona* kao svoj modifikator, svrstane su u grupe prema svom PČP-u.

Različiti nazivi za maske koje najčešće ne odgovaraju standardima industrijskih proizvoda su i složenice **Behelfsmaske**, **Communitymaske**, **Volksmaske** i **Alltagsmaske**. Druga grupa naziva za određenu vrstu maski sadrži neologizme **Fashionmaske** i **Designermaske**, pri čemu se naglašava sam izgled maske koja je postala modni detalj. Da li kod ovih složenica dolazi do pojmovnih preslikavanja, podložno je diskusiji, te su one stoga svrstane u granične slučajeve.

3.2.5 Tvorenice bez pojmovnog preslikavanja

U korpusu se javlja i 6 neologizama kod kojih nije došlo do nekod od pojmovnih preslikavanja. Kao naziv za masku, javlja se složenica **Hygienemaske** (srp. *higijenska maska*), sa konvencionalizovanim odnosom *cilj – sredstvo*. Kao nazivi za vizir, javljaju se prosta reč **Visier** (srp. *vizir*) i složenica **Gesichtsvisier** (srp. *vizir za lice*), kod koje se javlja konvencionalizovani odnos *lokacija – locirano*. Naziv za druga pomagala je **Mikrofontüte** (srp. *navlaka za mikrofona*), kao i **Plexiglaskabine** i **Plexiglaszelle**, kao nazivi za kabine od pleksiglasa.

4. Zaključak

Iz rezultata analize može se zaključiti da su pojmovna preslikavanja, veoma zastupljena kod novih reči koje označavaju maske, druga pomagala i ljude koji im se protive i prisutna su kod sva tri detektovana tipa tvorbe reči u korpusu – slaganja, izvođenja i tvorbe skraćenica.

U korpusu su najzastupljeniji nazivi za same maske, što se može objasniti činjenicom da su medicinske i maske od tkanine najzastupljenije zaštitno sredstvo. Prisustvo naziva za osobe koje se protive nošenju maski, ilustruje stav jednog dela društva prema maskama. Ti nazivi mogu biti neutralni ili emotivno obojeni, ukoliko potiču od onih koji poštuju pravila.

Prisutnost velikog broja različitih metafora i metonimija u korpusu svedoči o tome da je kreativnost govornika u vanrednim situacijama veoma velika i da se oni lakše nose sa takvom situacijom dajući predmetima i osobama iz svog okruženja slikovite nazive.

U korpusu se javljaju brojne metonimije iz idealizovanih kognitivnih modela Radena i Kevečeša. Javlja se i mnoštvo ratnih metafora, što svedoči o tome da se na pandemiju virusa korona gleda kao na rat, a na virus kao na neprijatelja od koga treba da se zaštitimo. Važnu ulogu u korpusu igraju na primer i metafore iz domena *čovjek JE životinja* ili tabuizirane reči kao što su *kondom* ili *gaćice*, najčešće u vidu pogrdnih naziva za maske, kako bi se iskazalo nezadovoljstvo prema njima.

S obzirom na to da je pandemija virusa korona iznedrila brojne reči za mnoge predmete i pojave u svim sferama života i da se korpus ovog rada fokusira na jednu od mnogih interesantnih grupa neologizama, postoji prostor za dalja istraživanja na polju interakcije kognitivne lingvistike i tvorbe reči u kontekstu ove pandemije. Pandemija jeste završena, ali je iznedrila veliku količinu materijala za različita lingvistička istraživanja.

Literatura

Basilio, M. (2006). Metaphor and metonymy in word formation. *D.E.L.T.A.*, 22: *Espacial*, 67–80.

Benczes, R. (2006). *Creative Compounding in English: The Semantics of Metaphorical and Metonymical Noun-Noun Combinations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Benczes, R. (2010). Setting limits on creativity in the production and use of metaphorical and metonymical compounds. U A. Onysko, & S. Michel, *Cognitive Perspectives on Word Formation* (str. 219–243). Berlin: de Gruyter.

- Brdar, M. (2017). *Metonymy and Word Formation*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22(2), 133-187.
- Fleischer, W. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Ilić, K. (2021). *Klassifizierung des neuen Wortschatzes rund um die Coronapandemie nach Sachgruppen [neobjavljeni master rad]*. Universität Belgrad.
- Kostić-Tomović, J. (2013). *Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku*. Beograd: FOKUS.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Metzler Lexikon Sprache* (5., aktualisierte und bearbeitete Auflage izd.). (2016). Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Onysko, A. (2010). Casting the conceptual spotlight: Hybrid compounding in German as an example of headframe internal specifier selection. U A. Onysko, & S. Michel, *Cognitive Perspectives on Word Formation* (str. 243–300). Berlin: de Gruyter.
- Panther, K.-U., & Thornburg, L. L. (2001). A conceptual analysis of English -er nominals. U D. Geeraerts, R. Dirven, J. Taylor, & R. Langacker, *II Language Pedagogy* (str. 149–200). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Radden, G., & Kövecses, Z. (2007). Towards a Theory of Metonymy. *The Cognitive Linguistics Reader*, 335–359.
- Ungerer, F. (2007). Word-formation. U D. Geeraerts, *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Kristina Ilić

CONCEPTUAL MAPPING IN THE DOMEN OF MASKS DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Summary: The coronavirus pandemic led to the emergence of many new words through different word formation processes, as well as through the process of coining, borrowing, or adding new meanings to existing words. The research is conducted from the perspective of Cognitive linguistics and based on the theory of conceptual metaphor by Lakoff and Johnson, the theory of conceptual metonymy and different types of idealised cognitive models by Radden and Kövecses, the theory of conceptual blending by Fauconnier and Turner and the theory and types of creative compounds by Benczes. The paper starts from the hypothesis that there is an interaction between the process of word formation and conceptual metaphor, metonymy and blending, during the creation of new words in the German language during the coronavirus pandemic. The paper aims to prove

that on a corpus, which consists of words related to the names of masks and other aids for protection against infection with the coronavirus, as well as for people who oppose their use. The material originates from the alphabetical list of „New words created under the influence of the coronavirus pandemic“ of the German Language Institute in Mannheim. The results of the analysis confirm the hypothesis that there is an interaction between the process of word formation and conceptual metaphor, metonymy and blending, during the creation of new words that name masks and other aids for protection against infection with the coronavirus or people who oppose their use in the German language during the coronavirus pandemic.

Key words: *Cognitive linguistics, Conceptual metaphor, Conceptual metonymy, Conceptual blending, Word formation, masks, medical devices, corona virus pandemic, opponent*